

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

**125 років від дня народження
Миколи Єржківського (1894–
1967), українського математика,
педагога, публіциста**

Єржківський Микола Миколайович народився 1 січня 1894 у родині священика на Полтавщині. Середню освіту здобув у Прилуках, а вищу – на фізико-математичному факультеті Київського університету (1917).

Педагогічну діяльність розпочав у 1917 у середніх школах Полтавщини. Викладав математику у Барішевській, Березанській гімназіях, далі у Березанській семірачній трудовій школі (1920) та на Березанських 3-річних Вищих педагогічних курсах (був завідувачем курсів у 1920–1923). У 1926–1927 працював у київських профшколах №2 та №4. З 1929 – завідувач педагогічною частиною та викладач математики у 2-й кооперативній профшколі Києва.

У 1931–1934 у Київському інституті профкооперації працював разом з Михайлом Кравчуком. Збереглася «Характеристика роботи М.М. Єржківського», власноруч написана та підписана М. Кравчуком, де зазначено: «Його викладання відзначалося ясністю, систематичністю, високими вимогами, об'єктивністю оцінки знань. Він вів значну роботу в кафедрі математики по виробленню програм, робітних планів, виступав з методичними доповідями, рецензіями підручників і т. ін.»

Під час Другої світової війни емігрував. У таборах для переміщених осіб у Німеччині й уже в США займався журналістсько-публіцистичною діяльністю під псевдонімом Микола Очерет. Друкувався у річниках альманаху «Відродження», (Аргентина) щоденнику «Свобода», тижневиках «Новий Шлях» (Вінніпег, США), «Народня Воля» (Скрентон, США), «Хлібороб» (Бразилія), «Українські вісті» (Ульм, Німеччина), «Наш Клич» (Аргентина), «Прометей» (Нью-Йорк, США) та ін.

Уже перебуваючи в еміграції, М. Єржківський написав невеличкий допис-згадає про Миколу Зерова «Чи хто згадає?», де, зокрема, висвітлює власні погляди на роль і значення вчителя: «Адже ми вчителі, і, коли нас не згадають наші учні, то винні в цьому

Постаті. Січень 2019

будемо ми самі. Хто в цьому пункті вагається, той поганий учитель...».

Помер Микола Єржківський 11 квітня 1967 у м. Сиракузи, штат Нью-Йорк, США.

**130 років від дня народження
Михайла Рудницького (1889–
1975), українського письменника,
педагога, перекладача, літературознавця, журналіста**

Народився Михайло Іванович Рудницький 7 січня 1889 на Тернопільщині (м. Підгайці Березанського району), навчався в Березанській і Львівській гімназіях, де виявив здібність до вивчення мов. У 1912 закінчив Львівський університет. Був знайомий із Іваном Франком, про творчість якого у 1914 захистив дисертацію, отримавши ступінь доктора філологічних наук. Був свідком окупації Львова російськими військами у 1914, запровадження росіянами нових порядків, закриття всіх видавництв.

У 1915–1919 разом з російськими військами, що відступали, потрапив у Київ, де його застала революція. Як перекладач брав участь у складі української делегації, що у лютому 1918 готувала підписання Берестейського мирного договору між УНР і державами Четверного союзу (Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною). Описав деякий час викладав німецьку і французьку мови у 2-й Київській гімназії ім. Кирило-Методіївського братства.

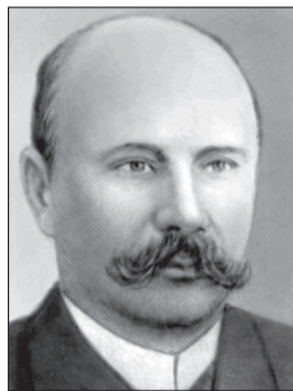
Перед черговим захопленням Києва більшовиками М. Рудницький вирішив виїхати за кордон. Побував у Берліні, Парижі й Лондоні, де мав можливість докладно ознайомитися із зарубіжною літературою, яку читав тільки в оригіналі. У Сорбонні студіював французьку філологію і закінчує цей відділ нарівні з французькими студентами. У Лондоні, заглибившись у творчість Шекспіра, глибоко вивчає специфіку його драматичних творів, окремі з них перекладає українською. Як франкознавцю йому було відомо, що свого часу Іван Франко, аби представити європейському читачеві твори Шевченка, особисто перекладав його вірші німецькою. Цю традицію вирішив продовжити і М. Рудницький. Розуміючи, як важливо ознайомити світ з модерною українською літературою, перекладає французькою новели Михайла Яцківа, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського. Маючи вроджене чуття специфіки мов, якими вільно володів (а володів М. Рудницький десятима мовами), він в одному дослідженні аналізує художній рівень перекладів Шевченка зразу на три мови – англійську, французьку, італійську.

Після Другої світової війни деякий час працював у львівській газеті «Вільна Україна», професором зарубіжної літератури Львівського університету. Був деканом філологічного факультету й факультету іноземних мов, завідувачем кафедри англійської філології, професором кафедри української літератури.

Дотепний, гострий в оцінках, своїми безапеляційними виступами перед велелюдними студентськими зібраннями постійно викликав дискомфорт в апаратників Львівського обкому компартії. Володіючи неповторним ораторським талантом, Рудницький збудував аудиторію. Він міг відчинити двері зали, де мав читати лекцію, і прямо з дверей звернутись до студентів із запитанням: «Чи думали ви над тим, чому існує так багато різних релігій?» Оторопілі від несподіваного запитання студенти розкривали роти і слухали його міркування, які часто не мали нічого спільного з темою лекції, яку він мав читати, але змушували замислюватися й шукати відповіді.

Помер Михайло Рудницький 1 лютого 1975 у Львові.

**160 років від дня народження
Степана Смалю-Стоцького
(1859–1938), українського вченого-філолога, педагога**

Народився 9 січня у селі Немилів Радеківського району Львівщини. Навчався спочатку в рідному селі, а з 1869 по 1878 в Академічній, польській та німецькій гімназіях Львова. Закінчив філософський факультет Чернівецького університету (1882).

У грудні 1883 подає до захисту дисертацію «Процес аналогії у словозмінах руської мови». Склавши відповідні екзамени, стає доктором слов'янської філології навесні 1884. З 1885 до 1918 працював у Чернівецькому університеті. Двічі був обраний деканом філософського факультету (1894, 1904). Основні зусилля віддавав викладацькій праці. Особливої слави зажила «Руська граматика», укладена разом із Теодором Гартнером (1893) і потім багаторазово перевидана. У цій праці автори зреформували український правопис, замінивши етимологічний на фонетичний. Витратили для цього багато зусиль і понад десять років часу. Уведення фонетики остаточно вирвало початкову та середню школу з рук москвофілів. Це була одна з найважливіших суспільних подій на західноукраїнських землях кінця XIX ст. За своєю значущістю вона стоїть в одному ряду з такими подіями, як організація «Просвіти», «Руської Бесіди», Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

У 1899 з'явилася праця історіографічного характеру «Буковинська Русь». Помітний внесок ученого в осмислення історико-літературних аспектів українського письменства – І. Котляревського, Т. Шевченка («Тарас Шевченко. Інтерпретації», 1934), Ю. Федьковича, С. Воробкевича, І. Франка, В. Стефаника, О. Кобилянської.

Сучасні шкільні підручники з української мови з'явилися на основах, закладених С. Смалю-Стоцьким. На них виховано не одне покоління українців. Витоки методики викладання української мови пов'язано з діяльністю вченого і як університетського професора, і як автора шкільної гра-

матики. Саме він створив терміни, які тепер знає кожен школяр – однина, множина, іменник, прикметник, займенник, дієслово, прикладка й ін. Він обстоював думку про те, що методика викладання рідної мови має бути інакшою, ніж методика викладання чужих мов.

Вів інтенсивну політичну і громадсько-культурницьку діяльність. Був засновником або реформатором усіх українських товариств і установ на Буковині: очолював товариство «Руська школа» та «Руська бесіда» (кінець 1880), політичне товариство «Руська рада» (1891), Історичне товариство в Чернівцях, філологічну секцію Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові (1914). Кілька разів був обраний депутатом Буковинського сейму.

З 1911 до розпаду Австрії – депутат віденського парламенту. У 1918 – посол ЗУНР у Празі. У 1922 стає професором Українського вільного університету, входить до ряду науково-освітніх товариств.

Помер 17 серпня 1938 у Празі. Похований у Кракові.

**125 років від дня народження
Осипа Лещука (1894–1949),
українського письменника, теолога, педагога**

Лещук Осип Микитович народився 18 січня у селі Стаї (зараз Стаївка) Сокальського району Львівської області. Навчався у Белзі, закінчив українську Перемишльську гімназію; навчався у Віденському, а після війни – у Львівському університеті; закінчив Перемишльську духовну семінарію. До цього був старшиною Української Галицької Армії, членом українського правління в Угрові. Був також катехитом і професором Державної гімназії в Раві-Руській, парохом у селах Річки та Стаї, головою філії «Просвіти» в Раві-Руській. У 1921–1945 працював священиком у школах. Володів старогрецькою, староеврейською, латинською, польською, німецькою, чеською, французькою мовами.

Як письменник, залишив низку художніх творів (повістей і оповідань) та релігійних праць, деякі з них уперше з'явилися українською мовою («Етика», «Апологиетика», «Догматика»). Сюжетами його творів були події Першої світової війни, а також селянська доля післявоєнного періоду.

У своїй педагогічній практиці дотримувався засад взаємозв'язку морально-етичного виховання з навчальним процесом, єдності школи і сім'ї, впливу громадськості на формування особистості. І зараз є актуальною педагогічна система, розроблена О. Лещуком і практично ним підтверджена у школі. Основними принципами цієї системи є загальнодоступність освіти; поєднання в єдине ціле чотирьох аспектів життєвої і діяльної позиції людини: аналітичне сприймання дійсності, почуттєве осмислення дійсності, намагання до узагальнення досягнень, синтез дії і поведінки через морально-етичну позицію.

Йому належить універсальна си-

стема різних видів позакласної роботи та організація виховної роботи на різних рівнях і етапах навчання. Моральне виховання О. Лещук-педагог ставив вирішальним чинником поряд з успіхами в навчанні. В основу успіху ставив працьовитість і наполегливість, знання людської душі. У вихованні виділяв важливу роль таким рисам, як мужність, стійкість та іншим вольовим якостям. Розробив «10 засад для педагога», які й нині є актуальними. Наприклад, друга засада звучить так: «Будь не лише вчителем, але і батьком та приятелем своїх учнів і терпеливим будь з ними! Не вони є тут для тебе, але ти для них. Передусім май це на увазі серед невдач і розчарувань».

Все своє життя він займався опікунською діяльністю: дбав про бідних, сиріт, калік, безробітних. Спілкувався з митрополитом Андреем Шептицьким, Осипом Маковеем, Богданом Лепким.

Закінчилося земне життя Осипа Лещука трагічно: його закатовано енкаведистами у сталінських таборах під Полтавою у 1949 за віру та національні погляди. У 1992 у приміщенні школи на батьківщині Осипа Лещука було відкрито кімнату-музей видатного земляка.

**180 років від дня народження
Павла Чубинського (1839–
1884), українського історика,
педагога, юриста, етнографа,
автора українського національного гімну**

Павло Платонович Чубинський народився 27 січня 1839 у м. Борисполі в родині малоземельного дворянина. У 1856 закінчив 2-гу Київську гімназію і вступив до Петербурзького університету на юридичний факультет.

Після закінчення університету, у 1861 П. Чубинський повернувся до Борисполя з дипломом кандидата юридичних наук і розпочав учительювати в Київському приватному пансіоні. Згодом вирішив відкрити недільну школу для хлопців і дівчат у Борисполі. Для забезпечення навчально-виховного процесу в школі П. Чубинський зібрав кошти, дібрав літературу, штат учителів, залучивши навіть своїх сестер – Анастасію та Олену, а також місцевого священика.

Дозвіл на відкриття школи було одержано наприкінці 1862. Окрилений успіхом, він багато працював задля утримання довгоочікуваної школи, сам викладав у ній, турбувався про спорудження для неї приміщення у Борисполі.

У цей час (1861–1862) П. Чубинський написав низку педагогічних статей, значну частину яких опублікувала «Основа». У статті «Два слова о селском училище вообще и об училище для сельских учителей» він звернувся до проблеми підготовки кадрів для народних шкіл. Засуджував П. Чубинський і русифікацію українського населення через школу.

Продовження на с. 11

Правда міфу: шлях до економічної компетентності

Рецензія на монографію-навчальний посібник «Ільїн В.В. Етюди про багатство. Легенди. Люди. Життя – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 434 с.»

В усі часи головною вимогою до вчителя було і залишається вміння передати знання своїм учням. Учителі протягом віків, як правило, виступали в ролі єдиного носія істинного знання. Так з'явилися гуру, маги, жерці, софоси, філософи і, зрештою, педагоги. Усі прагнули навчити саме своєму знанню. Винятком став, мабуть, тільки Сократ: він нікому не навчав, але хто хотів, той вчився в нього і брав для себе все, що вважав за потрібне. Саме сократичний метод є джерелом славного вісного принципу Арістотеля: «Платон мені друг, та істина дорожча».

Пізніше книга поступово стає основним носієм знань, а на її основі в епоху Просвітництва створюється підручник. Змінювалися часи, трансформувалися зміст підручників і навчальних посібників, але завжди популярністю користувалися ті, в яких матеріал викладався в доступній, зрозумілій і, головне, цікавій формі.

Втім, реалізувати таке завдання не так уже і просто. За недавнього нашого минулого великою перешкодою для цього був принцип «класового підходу», під який «підганявся» зміст підручників. Мав бути застосований і принцип «науковості», від якого особливо потерпали гуманітарні науки, оскільки «науковим» був лише марксизм-ленінізм, а його включення в економічну теорію, філософію, етику, історію, естетику тощо залишало учня і студента в полоні догматичного матеріалізму і діалектики як єдино вірної теорії і методології. Тому в багатьох людях, хто отримав освіту в ті часи, залишились у пам'яті підручники, сповнені теоретичних абстракцій, методологізмів, відірваних від життя прикладів.

Навіть у сучасну інформаційну епоху такий виклад матеріалу можна зустріти доволі часто: та сама хронологія, схожі терміноло-

гія, оцінки подій і особистостей. Щоправда, історія і теорія культури отримали ресурс в національних історії і культурі, але стосовно інших галузей, то часто-густо підручники перевантажені теоретичним матеріалом, відірваним від сучасних реалій і контекстів. Виключенням у цьому плані є книга доктора філософських наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Володимира Ільїна «Етюди про багатство. Легенди. Люди. Життя», яка має підзаголовок «Економіка для тебе» і представляє нове покоління навчальної літератури.

Головне досягнення автора – цікава для читання монографія водночас є і навчальним посібником, що містить багато матеріалу з міфології, релігії – фактично, перших інформаційних джерел про господарське життя людини.

Антична, єгипетська, китайська та інші міфологічні картини життєвого світу людини нині, як і завжди, привертають увагу читача. Наразі легенди і міфи допомагають більш повно, через образи героїв і метафори, увійти у світ економіки. Згадаймо, що Фрідріх Ніцше для популярності своєї теорії психоаналізу використав давньогрецькі міфи про Едіпа й Електру. А сучасний успішний приклад – це використання Голлівудом у своїх блокбастерах, хоча і реконструйованих, але все ж такі образів давньогрецьких, біблійних богів і героїв.

У книзі Володимира Ільїна легенди і міфи Стародавнього світу є тим фоном, на якому набуває розвитку господарське життя і формується власне економіка. Складний економічний матеріал постає необтяжливим, цікавим, «уплетеним» у строкату стрічку соціокультурного процесу. Доцільними є слова автора, що історія економіки через оптику легенд і міфів дає можливість уникнути «інтелектуальної порожнечі», в яку ми «зану-

рюємося» через тотальність технологізації усіх сфер нашого життя. Окрім того, стародавні міфи розкривають особливості менталітету того чи іншого народу, вони не лише «живуть» одночасно з нами, але й допомагають зрозуміти сучасний світ і виробити ставлення до нього.

Кожний розділ посібника присвячений окремому епізоду з історії економіки, акцентуючи його значущість для подальшого соціально-економічного і культурного життя. Наприклад, молодь з подивом дізнається, що калькуляція часу, режим дня, роботи і, зрештою, знаменита теза Бенджаміна Франкліна «Час – це гроші» беруть початок в монастирях раннього середньовіччя. Що хрестові походи, метою яких було звільнення Святої землі і «Гробу Господнього» від мусульман, започаткували створення «світу-економіки». Не менш цікавою є роль д'Артаньяна і таємничого бранця «Залізна маска» у збереженні французького меркантилізму у XVII–XVIII сторіччях, що загальмувало розвиток ринкової економіки в країні і привело до втрати конкурентоздатності Франції.

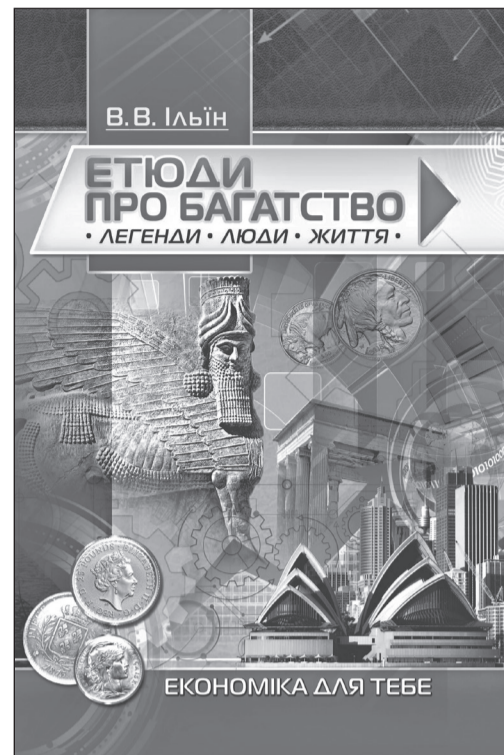
Автор уникає подання знань, які в інформаційну епоху вже не затребувані. Знання зараз мають бути міждисциплінарними, але багато хто все ще мислить в рамках «дисциплін», і це поняття часто не викликає асоціації з творчим мисленням чи прогресом. Сучасні знання виводять за межі усталеного «порядку», модернізують і трансформують його. Автор урахував особливості нинішнього суспільства, включаючи інформацію про долар, його історію світової валюти, що підкорила майже всі економіки. Як заробляти гроші, причому чималі, на прикладах успішних людей: покажемо фінансовий успіх Натана Ротшильда, який влаштував економічну кризу для Наполеона, що призвело

і до військово-політичної поразки. Ознайомитися з причинами і факторами, які зробили Захід багатим, корисно не лише для молоді, але й старшого покоління, особливо для тих, хто займається економічною політикою й економічним менеджментом.

Автор обрав для прикладу тих особистостей з історії соціального, культурного і політичного життя, які визначили характер і напрям економічного розвитку суспільства до сьогодення. А головне – наративи активізують аналіз тих чи інших подій – це виховує, формує новий простір мислення, готує до вирішення більш складних сучасних економічних проблем.

Завдання освітнього процесу зараз полягає не у культивуванні всезнайства – сучасна людина може пізнавати й розуміти світ самостійно, спираючись на власний розум і чуттєвість, – а у формуванні дієздатності. У XXI сторіччі розуміння висловлювання «знання – сила» означає суб'єктивність перетворень, новацій, творчих змін. Очевидно, що проблема, яку вдало підмітив і прагнув уникнути автор книги Володимир Ільїн, полягає насамперед у пасивності знань, якими намагаються «наповнити» учнів. А пасивні знання нікому не потрібні – вони мають бути застосованими. Теорія, ідея, концепт нічого не варті, якщо вони не привели до ефекту діяльності.

У країні велика кількість людей зі знаннями, але вона досі ще не стала успішною і багатогою, з конкурентною економікою. Тому перший по важливості – процес

формування молоді людини як справжнього діяча соціально-культурного і цивілізаційного процесу. Не вистачає не тих, хто багато знає, а людей компетентних, які багато вміють, зокрема впроваджувати знання і досягти результату. Рецензована книга спрямовує читача саме на таке розуміння економічної діяльності. Аби бути компетентним, потрібно бачити зв'язок економіки з культурою, політикою, релігією, мистецтвом – тобто зі справжнім багатим життям. Власне, задум автору чудово вдалося реалізувати. Книга засвідчує владу економіки в історії, яка у багатьох випадках визначає наше сьогодення. І які би зміни не відбувалися в нашому житті, врешті-решт його треба будувати, ґрунтуючись на особистій компетентності.

Людмила ШАШКОВА,
завідувач кафедри теоретичної
і практичної філософії
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук,
професор

Постаті. Січень 2019

Закінчення. Початок на с. 10

У 1862 написав вірш «Ще не вмерла Україна», який відразу став популярним серед молоді, а тепер є офіційним Гімном нашої держави.

Того ж року Петра Чубинського було заарештовано. Офіційними причинами стали відвідини могили Тараса Шевченка, співання українських пісень, носіння українського одягу. Його заслали до Архангельської губернії. Повернувся він до Києва у травні 1869.

За безпосередньої участі П. Чубинського відбувся у Києві III Археологічний з'їзд (1874), який справив велике враження на представників ученого світу, які прибули для участі в ньому з-за кордону. Дискусії точилися про роль та значення археології, етнографії, української мови і літератури, історію освіти й культури України. Окрім цього, організатори з'їзду подбали про те, щоб гості-вчені ближче ознайомилися з українською землею, її історією, народом та його звичаями.

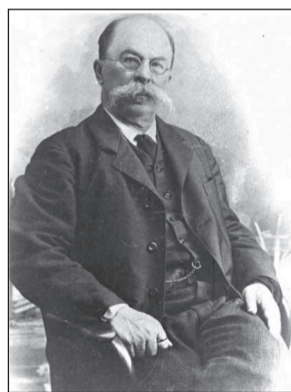
У 1876 відповідно до постанови

Емського указу П. Чубинського та М. Драгоманова, як небезпечних агітаторів, ухвалили «вигнати з краю з забороною в'їзду в Південні губернії». Михайло Драгоманов за підтримки Київської громади виїхав за кордон, а Петро Чубинський від такої пропозиції відмовився. Офіційним шляхом – через посередництво впливових осіб – йому було дозволено проживати в Петербурзі, де він влаштувався на службу до Міністерства шляхів сполучення, яке стало останнім місцем його роботи.

У квітні 1879 вийшов у відставку. Дочекався, поки призначили пенсію, і повернувся зі сім'єю в Україну – спершу до Борисполя, а восени 1879 до Києва, де і проживав, спаралізований, до 26 січня 1884.

175 років від дня народження Михайла Комарова (1844–1913), українського бібліографа, лексикографа, літературознавця, фольклориста, громадського діяча

Михайло Федорович Комаров народився 23 січня 1844 у

с. Дмитрівка Павлоградського повіту Катеринославської губернії. Навчався спочатку в Катеринославській гімназії, а потім на юридичному факультеті Харківського університету. Закінчивши у 1867 університет, молодий юрист поїхав працювати в Острозьк – містечко у Волинській губернії, де переважало українське населення. Тут він почав працювати в окружному суді, а невдовзі – в адвокатурі. Водночас М. Комаров опікувався освітянськими проблемами.

За умов заборони рідномовної школи він вбачав вихід з неосвіченості народу в його самоосвіті, важливим засобом якої були дешеві українські видання науково-популярної

та художньої літератури. Так, М. Комаров переклав з російської, дещо переробив і видав брошури А. Іванова «Розмова про небо та землю» (1874) та «Розмова про земні сили» (1875). Ці видання викликали інтерес у читачів. Львівська «Просвіта» відразу перевидала «Розмови» в Галичині, згодом одна з них вийшла польською у Варшаві. Між іншим, коли 17-річна Леся Українка, приїхавши до Одеси на лікування, побачила в домашній бібліотеці Михайла Федоровича (сім'ї Комарових і Косачів поєднувала багаторічна дружба) брошуру «Розмова про земні сили», то зізналася, що це була перша книжка, яку вона прочитала у дитинстві.

У 1879 М. Комаров переїхав до Києва, де поєднував працю присяжного повіреного з активною українською культурологічною діяльністю. Він відкрив платну приватну бібліотеку і її коштом у 1882 видав збірку творів М. Кропивницького. У 1883 вийшла його перша бібліографічна праця – «Показчик нової української літератури: 1798–1833». Місто Умань, де М. Комаров жив у 1883–1887, подарувало йому один з найвідоміших його псевдонімів – М. Уманець. У 1887 він переїхав до Одеси, де до кінця життя працював у

власній нотаріальній конторі.

Михайло Комаров став одним із найдіяльніших фундаторів, а у 1906 і головою одеської «Просвіти». Завдяки турботам просвітян діяли бібліотека-читальня, музей, хор, а також було створено цілу торговельну мережу для продажу українських видань. Прилучились одесити й до всеукраїнського руху за створення у Київському, Харківському та Новоросійському (Одеському) університетах українознавчих кафедр. Після закриття одеської «Просвіти» Михайло Комаров збирався написати її історію, але погіршений стан здоров'я вже не дав йому змоги це зробити.

Довгі роки Михайло Федорович перебував у вирі духовного життя українського народу. Він тісно спілкувався з провідними діячами нашої культури і науки – Іваном Франком, Лесею Українкою, Борисом Грінченком, Михайлом Грушевським, Михайлом Коцюбинським, Пантелеймоном Кулішем, Агатангелом Кримським, Дмитром Дорошенком, Дмитром Яворницьким та багатьма іншими.

Помер Михайло Федорович Комаров 19 серпня 1913 в Одесі.